

Політичні науки

УДК 32.329

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18278561>

Використання ідеології «рашизму» в інформаційній війні РФ проти України

Нагребельний А. О.,

аспірант 3 року навчання, кафедра соціально-гуманітарних
дисциплін Європейського університету, Київ, Україна,

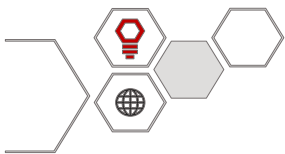
<https://orcid.org/0009-0005-3302-8418>

Прийнято: 20.12.2025 | Опубліковано: 31.12.2025

Анотація: Метою статті є аналіз ключових ознак «рашизму як російської ідеології, яка активно використовується у інформаційно-психологічних операціях РФ проти України.

У дослідженні було використано систему загальнонаукових методів дослідження, а саме теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукових джерел. Застосовано історико-філософське зіставлення та порівняльний підхід.

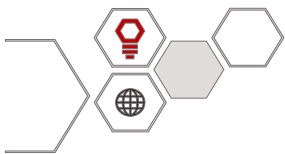
Підкреслюється, що в основі ідеології «рашизму» покладені наративи про "особливу цивілізаційну місію" росіян, "старшість братнього російського народу", нетерпимість до культурних проявів інших націй. Ця ідеологія побудована на основі поєднання ключових принципів фашизму та сталінізму, які закріплюють агресивну міжнародну політику Росії, сприяючи захопленню територій інших країн. Акцентується увага на тому, що рашизм як націю- та людиноненависницька ідеологія використовує

різноманітні методи та засоби, в тому числі й військові проти тих, хто не погоджується чи заперечує дану ідеологію. Відзначається, що в основі рашизму покладена концепція «російського міра», що прагне захищати російськомовне населення та спрямована на «повернення споконвічно російських земель». Підкреслюється, що внутрішня політика Росії характеризується імітацією демократичних процесів, культом особистості лідера, корпоративізмом у державному управлінні, нехтуванням соціально-економічними потребами населення, репресивною діяльністю силових структур та тотальним контролем над інформаційним простором. Вказується, що сукупність цих ознак свідчить про авторитарний і репресивний характер сучасного російського режиму. Акцентується увага на тому, що для протидії російським ІПСо потрібно активно сприяти розвитку національного інформаційного простору, що буде забезпечувати проведення активної протипропагандистської кампанії та сприятиме зміцненню інформаційної безпеки через підтримку незалежних масмедіа, формування ефективної інформаційної політики та політики історичної пам'яті.

Подолання рашизму можливе лише за умови консолідації зусиль демократичних держав світу. Підтримка України має включати військову допомогу, системний санкційний тиск на Росію, активну протидію дезінформації та розвиток медіаграмотності. В умовах триваючої агресії надзвичайно важливим є формування ефективної державної інформаційної політики, здатної нейтралізувати російські інформаційно-психологічні операції та сприяти утвердженню україноцентричної національної ідентичності.

Ключові слова: рашизм, «російський мір», інформаційно-психологічні операції (ІПСо), національні цінності, освіта, медіаграмотність, критичне мислення.

Use of the ideology of “racism” in the information war of the Russian federation against Ukraine

Nagrebelsky A. O.,

3rd year postgraduate student,

Department of Social and Humanitarian Disciplines

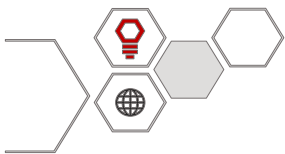
European University, Kyiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0005-3302-8418>

Abstract: The article analyzes the key features of “racism” as a key Russian ideology, which is actively used in the information and psychological operations of the Russian Federation against Ukraine.

The study used a system of general scientific research methods, namely theoretical ones: analysis, generalization, systematization and interpretation of scientific sources. Historical and philosophical comparison and comparative approach were applied.

It is emphasized that the ideology of “racism” is based on narratives about the “special civilizational mission” of Russians, the “seniority of the fraternal Russian people”, intolerance to cultural manifestations of other nations. This ideology is built on the basis of a combination of key principles of fascism and Stalinism, which consolidate Russia’s aggressive international policy, contributing to the seizure of territories of other countries. Attention is focused on the fact that racism as a national and misanthropic ideology uses various methods and means, including military ones about those who disagree or deny this ideology. It is noted that racism is based on the concept of the “Russian world”, which seeks to protect the Russian-speaking population and is aimed at “returning the primordially Russian lands”. It is emphasized that Russia’s domestic policy is characterized by imitation of democratic processes, the cult of the leader’s

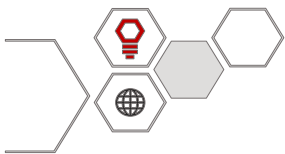
personality, corporatism in state administration, neglect of the socio-economic needs of the population, repressive activities of security forces and total control over the information space. It is indicated that the combination of these features indicates the authoritarian and repressive nature of the modern Russian regime. It is emphasized that in order to counteract Russian IPRs, it is necessary to actively promote the development of the national information space, which will ensure the conduct of an active counter-propaganda campaign and will contribute to the strengthening of information security through the support of independent mass media, the formation of an effective information policy and the policy of historical memory.

Overcoming racism is possible only if the efforts of democratic states of the world are consolidated. Support for Ukraine should include military assistance, systemic sanctions pressure on Russia, active counteraction to disinformation, and development of media literacy. In the context of ongoing aggression, it is extremely important to form an effective state information policy capable of neutralizing Russian information and psychological operations and promoting the establishment of a Ukrainian-centric national identity

Keywords: racism, "Russian world", information and psychological operations (IPSo), national values, education, media literacy, critical thinking.

Постановка проблеми

Триває російсько-українська війна, яка набула не лише регіонального, а й загальноєвропейського та глобального виміру. Цей збройний конфлікт став наслідком накладання в одному часово-просторовому вимірі кількох різнорівневих протиріч, насамперед геополітичного (глобального) та українсько-російського (регіонального). В умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України особливо активного застосування зазнали інформаційно-психологічні операції (ІПсО), які стали важливим

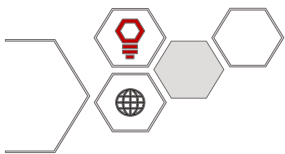
інструментом впливу на суспільну свідомість. Ключовою характеристикою ІпсО є використання інформації — як правдивої, так і маніпулятивної — для досягнення визначених політичних і стратегічних цілей. Основним завданням ІпсО є нав'язування власної інтерпретації реальності, формування бажаних емоційних реакцій, установок або страхів у населення держави-мішені

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній політичній науці проблема ІпсО розглядається в працях низки вітчизняних і зарубіжних дослідників. Особливу увагу науковці приділяють міждисциплінарному характеру цих операцій, залучаючи методологію соціології, психології, філології, журналістики, медіалінгвістики та комунікаційних студій. У цьому контексті варто згадати дослідження Ю. Горбаня, В. Горбатенко, А. Колодій, В. Котигоренко, О. Корнієвського, І. Кресіна, М. Михальченко, В. Полохало, Р. Сакви, Г. Симона, Ж. Сапіра, Ф. Рудича, М. Кіци, Н. Шульської, Н. Букіної, Н. Адамчук, Є. Магди, В. Мудрої, Ю. Василевич, О. Комарчука та інших учених, які аналізували феномен фейків та механізми інформаційно-психологічного впливу. Водночас аналіз ідеології рашизму та концепції «руського міра» здійснювався у працях П. Гай-Нижника, А. Дацюка, Е. Епплбаум, С. Глассера, Р. Грінберга, В. Горбуліна, В. Дергачова, А. Зленка, В. Іщука, О. Каліщук, Н. Корони, В. Огризка, Б. Парахонського, Г. Перепелиці, Т. Снайдера, А. Русначенка, Т. Татаренка, І. Тодорова та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Попри ґрунтовний аналіз інформаційно-психологічних операцій (ІпсО), які стали важливим інструментом впливу на суспільну свідомість в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України у сучасному науковому дискурсі не вистачає дослідження ідеологічних засад ІпсО, якими є концепція “рашизму”, що побудована на основі поєднання

ключових принципів фашизму та сталінізму, які закріплюють агресивну міжнародну політику Росії, сприяючи захопленню територій інших країн. Потрібно також ґрунтовніше проаналізувати механізми протидії ворожим ІІсО, зокрема через формування ефективної державної інформаційної політики, здатної нейтралізувати російські інформаційно-психологічні операції та сприяти утвердженню україноцентричної національної ідентичності.

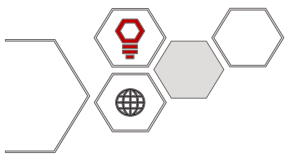
Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета статті: Здійснити аналіз ключових ознак “рашизму як ключової російської ідеології, яка активно використовується у інформаційно-психологічних операціях РФ проти України. Дослідити особливості використання поняття “рашизм” у вітчизняному та західному академічному дискурсі. Намітити шлях протидії “рашизму” та інформаційно-психологічним операціям РФ проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналізуючи сутність інформаційно-психологічних операцій, слід наголосити, що їх ключовою характеристикою є використання інформації — як правдивої, так і маніпулятивної — для досягнення визначених політичних і стратегічних цілей. Основним завданням ІІсО є нав’язування власної інтерпретації реальності, формування бажаних емоційних реакцій, установок або страхів у населення держави-мішені. Об’єктами таких операцій можуть виступати різні соціальні групи — від політичної еліти та військових до громадських активістів, духовенства, бізнес-середовища та широких верств населення [1].

Як зазначає Ю. Горбань, у межах інформаційної війни проти України Російська Федерація застосовує комплексний набір інструментів впливу на масову свідомість. Зокрема, російські теле- та радіомедіа системно використовують такі прийоми, як дозоване подання інформації для

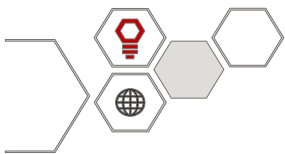

керування сприйняттям аудиторії; дезінформацію через поєднання фальшивих тверджень із викривленими фактами; селективне висвітлення подій і маніпулятивний рефреймінг; створення відповідного інформаційного контексту без прямих коментарів, а також застосування заборонених технологій прихованого впливу. Окрім цього, широко практикуються перебільшення, замовчування та лінгвістичні маніпуляції, які створюють ілюзію самостійних висновків у споживачів інформації [2, с. 142].

У період інформаційної агресії ключовим об'єктом ураження стає національний інформаційний простір. Інформаційна зброя не знищує його безпосередньо, а використовує наявні ресурси, водночас активно формуючи нові сегменти інформаційної реальності. Саме тому володіння ефективними засобами інформаційного впливу та механізмами захисту від нього є одним із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки держави.

Ідейною основою інформаційно-психологічних операцій РФ проти України виступає ідеологія рашизму, яка нині становить одну з найсерйозніших загроз не лише для окремих націй, а й для всієї міжнародної спільноти. Вона фактично набула статусу провідної державної ідеології в сучасній Росії та є деструктивним поєднанням елементів фашизму й сталінізму, що слугує ідеологічним виправданням агресивної зовнішньої політики, спрямованої на окупацію й анексію територій суверенних держав [3, с. 102].

Рашизм, або російський фашизм, використовується для характеристики політичної ідеології та соціальної практики кремлівського режиму наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття. Дослідники зазначають, що путінська влада експлуатує ідеї «особливої цивілізаційної місії» росіян, концепт «старшого брата» та нетерпимість до культурної ідентичності інших народів. Активна фаза формування цієї ідеології, на нашу думку,

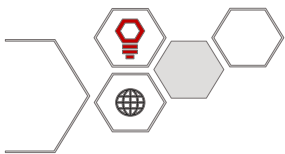

розпочалася з приходом В. Путіна до влади, що підтверджується його заявами про розпад СРСР як «найбільшу геополітичну катастрофу ХХ століття» (2005 р.) та Мюнхенською промовою 2007 року, у якій він задекларував незадоволення «однополярним світом» і прагнення перегляду глобального порядку [4].

Рашизм є небезпечним не лише для України, а й для Європи та світу загалом, оскільки намагається реалізувати оновлені форми нацистських і сталіністських практик [5]. Як людиноненависницька ідеологія, він легітимізує застосування будь-яких, зокрема військових, методів проти тих, хто не поділяє ідеї «руського міра». Загроза посилюється тим, що рашизм має як внутрішньополітичний, так і зовнішньополітичний вимір [6].

У західному академічному дискурсі поняття «рашизм» активно популяризував Тімоті Снайдер. У своїх працях він звертає увагу як на історичні трагедії України ХХ століття, так і на сучасну російську агресію, підкреслюючи, що російська пропаганда є прикладом крайньої форми фашистської логіки, яку він означив як «шизофашизм». Водночас Снайдер визнає, що саме термін «рашизм», запропонований українським інтелектуальним середовищем, найбільш точно відображає світогляд і політичну практику путінського режиму [7].

Подібну позицію висловлює й Енн Епплбаум, яка наголошує, що класичне поняття «фашизм» не повністю передає специфіку сучасної Росії. На її думку, термін «рашизм» є більш адекватним, оскільки вказує на унікальну російську версію ідеології знищення, пов'язану з колоніальними та гіперімперськими амбіціями Кремля. Дослідниця також підкреслює, що війна проти України остаточно перевела Путіна з категорії «м'яко авторитарних» лідерів до переліку найбільших воєнних злочинців ХХІ століття [8].

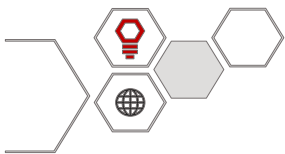

Однією з ключових ідеологічних основ рашизму є концепція «руського міра», теоретичне обґрунтування якої активно розробляється російськими ідеологами, зокрема І. Дугіним. Ця концепція заперечує універсальні цінності міжнародного права, проголошує унікальність і вищість «російської цивілізації», заперечує право українців та білорусів на окрему національну ідентичність і легітимізує експансію Росії під приводом «захисту російськомовних» [9].

Внутрішня політика Росії, за оцінкою В. Огрізка, характеризується імітацією демократичних процесів, культом особистості лідера, корпоративізмом у державному управлінні, нехтуванням соціально-економічними потребами населення, репресивною діяльністю силових структур та тотальним контролем над інформаційним простором [10]. Сукупність цих ознак свідчить про авторитарний і репресивний характер сучасного російського режиму.

Рашистська ідеологія активно маніпулює історичною пам'яттю, використовуючи фальшиві історичні міфи для виправдання агресії проти України. Твердження про «єдиний народ», «штучність української державності» або «споконвічну російськість» окремих регіонів України не мають наукового підґрунтя й суперечать історичним фактам. Український етнос має глибоке історичне коріння, а боротьба за державність тривала протягом століть — від доби Київської Русі до визвольних змагань ХХ століття та проголошення незалежності у 1991 році [11].

Лідер чеченського народу Джохар Дудаєв ще під час Першої чеченської війни, аналізуючи природу російського імперіалізму, фактично передбачив низку ключових характеристик того явища, яке сьогодні окреслюється терміном «рашизм». Виокремлені ним риси згодом стали визначальними елементами російської зовнішньої агресії та державної політики [6].

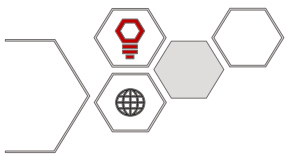
Однією з таких рис є тактика «випаленої землі», що передбачає системне нищення всього на захоплених територіях — від цивільних поселень і критичної інфраструктури до об'єктів культурної та історичної спадщини. Цей метод широко застосовувався Росією в Чечні та з особливою жорстокістю реалізується нині в Україні, де російські війська цілеспрямовано руйнують міста, житлові квартали, енергетичні об'єкти й пам'ятки культури.

Іншою характерною ознакою є своєрідна манія глобального домінування, що проявляється у прагненні до експансії, захоплення нових територій і підпорядкування інших народів. Ця форма імперського мислення супроводжується перекручуванням реальності та ідеологічним виправданням агресії через апеляцію до міфів про «спільну історію» та «єдиний народ».

Дудаєв також звертав увагу на формування так званої рабської психології, за якої насаджується переконання в нормальності підкорення інших націй. При цьому значна частина населення, що підтримує агресивну політику, виявляє готовність до самопожертви, не ставлячи під сумнів ані моральні засади, ані ціну таких дій.

Важливою складовою російського імперіалізму є системне спотворення та фальсифікація історії інших народів. Переписана історична нарація використовується як інструмент легітимації агресії, зокрема через ідеологему «руського світу», яка слугує виправданням насильства на окупованих територіях.

Ще однією визначальною рисою є постійний політичний, правовий та ідеологічний терор, що проявляється у використанні страху як методу управління. Йдеться про репресії проти опозиції, жорсткий контроль над інформаційним простором, переслідування інакодумців, системні порушення прав людини, маніпулювання фактами та створення штучних

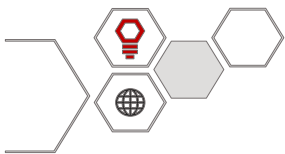

пропагандистських наративів. Окреслені Джохаром Дудаєвим характеристики сьогодні цілком обґрунтовано розглядаються як базові елементи ідеології рашизму, що визначає політичний курс сучасної Росії [12].

Розглядаючи ключові ознаки ідеології рашизму, слід підкреслити її відверто агресивний, антидемократичний і ревізійністський характер. Вона демонстративно відкидає принципи верховенства права та міжнародної законності, натомість утверджуючи концепцію «права сили» як універсального інструменту реалізації державних інтересів. У межах цієї ідеології ігнорується національний суверенітет інших держав, здійснюється втручання у внутрішні справи сусідів, порушуються норми міжнародного права, а також поширюється зневажливе ставлення до народів пострадянського простору з намаганням заперечити їхню ідентичність і право на існування [13, с. 466].

Однією з визначальних рис рашизму є тотальна та безперервна пропаганда, що функціонує як усередині Росії, так і за її межами. Російська держава активно використовує інструменти інформаційно-психологічних операцій для маніпулювання громадською думкою, системного викривлення реальності, фабрикації фактів і поширення дезінформації. Зокрема, це проявляється у перекручуванні причин військової агресії, створенні наративів, які виправдовують насильство, а також у формуванні негативних образів Євросоюзу, НАТО, України, її народу, культури та історії із запереченням української національної ідентичності [14, с. 48].

Пропагандистська традиція Росії має глибоке історичне коріння, що сягає ще доби Російської імперії, коли маніпуляція фактами й історичними подіями була важливим елементом державної політики. У радянський період ці практики набули системного характеру завдяки повному контролю над засобами масової інформації та ідеологічному монополізму. За

правління В. Путіна пропагандистський апарат вийшов на якісно новий рівень, активно використовуючи цифрові технології та глобальні комунікаційні мережі для впливу як на власне населення, так і на міжнародну аудиторію.

Масова пропаганда рашизму формує альтернативну інформаційну реальність, метою якої є не лише мобілізація внутрішньої підтримки, а й спроба легітимізувати дії Росії в очах світової спільноти. Для цього використовуються відверто фальшиві наративи, спрямовані на виправдання агресії та ослаблення міжнародного спротиву [15].

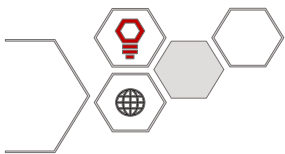
Таким чином, ідеологія рашизму має не лише внутрішньополітичний, а й виразний зовнішньополітичний вимір. Вона спрямована на підірив основ сучасного міжнародного порядку, дестабілізацію глобальної безпеки, підтримку авторитарних режимів і системне протистояння демократичним цінностям, що лежать в основі цивілізованого світу.

Висновки.

Підсумовуючи, слід зазначити, що подолання рашизму можливе лише за умови консолідації зусиль демократичних держав світу. Підтримка України має включати військову допомогу, системний санкційний тиск на Росію, активну протидію дезінформації та розвиток медіаграмотності. В умовах триваючої агресії надзвичайно важливим є формування ефективної державної інформаційної політики, здатної нейтралізувати російські інформаційно-психологічні операції та сприяти утвердженню україноцентричної національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Гулай В. В., Базилук К. Ф. Інформаційно-психологічна складова гібридної війни російської федерації проти України (2014-2021 рр.): теоретико-методологічні засади дослідження. URL:

<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6326/13362-1?inline=1> (дата звернення: 12.10. 2025).

2. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник НАДУ*. 2015. № 1. С. 140 -146.

3. Чупрій Л.В. Ідеологія рашизму та шляхи протидії їй через формування патріотичної інформаційної політики. *Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія*. Випуск 29. 2024. С. 101-108. URL: <http://visnyk-history.knlu.edu.ua/article/view/301799> (дата звернення: 12.10. 2025).

4. Jillian Kay Melchior. Is Religious Liberty ‘Under Attack’ in Ukraine? URL: <https://www.wsj.com/articles/is-religious-liberty-under-attack-in-ukraine-russia-war-82b1f198> (дата звернення: 12.10. 2025).

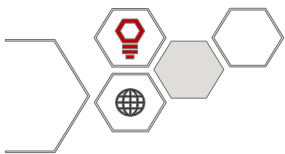
5. Гітлерівська та путінська пропаганда. URL: <https://cpd.gov.ua/main/czentr-protydyi-dezinformacziyi-pry-rnb-33/> (дата звернення: 12.10. 2025).

6. How modern Russia draws on fascist ideology. News. веб-сайт. URL: <https://english.nv.ua/nation/how-modern-russia-draws-on-fascist-ideology-50367465.html> (дата звернення: 12.10. 2025).

7. By Timothy Snyder. We Should Say It. Russia Is Fascist. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html> (дата звернення: 12.10. 2025).

8. Anne Applebaum. The West Must Defeat Russia. URL: https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2023/11/us-ukraine-support-putin-defeat/675953/?utm_source=feed (Дата звернення 12.10. 2025).

9. Морфінов С. Рашизм: історія російського фашизму" від теорій Дугіна до ідеології "Брата-2". *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63072100> (дата звернення: 12.10. 2025).

10. Огрізко В. Дещо про «рашизм». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3560964-ogrizko-deso-pro-rasizm.html> (Дата звернення 12.10. 2025).

11. Same Narratives, Shifting Fakes: VoxCheck's Investigation into Russian Falsehoods in Europe. URL: <https://voxukraine.org/en/same-narratives-shifting-fakes-voxchecks-investigation-into-russian-falsehoods-in-euro> (Дата звернення 12.10. 2025) .

12. Інформаційні операції РФ: як дискредитували Україну в інтернеті. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3651143-informacijni-operacii-rf-ak-diskredituvali-ukrainu-v-interneti-u-grudni.html> (дата звернення: 12.10. 2025).

13. Гай-Нижник П.П., Чупрій Л.В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. 84(5). С.465-471.

14. Відповідь на російські фейки: як Україна переходить на систему НАТО у контролі над зброєю. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/08/8/7144636> (Дата звернення 12.10. 2025).

15. Haran O. More than Neighbours. A search for new paradigm of relations between the EU and Ukraine. Enlarged EU, Enlarged Neighbourhood. Perspectives of the European Neighbourhood Policy. Peter Lang AG, European Academic Publishers, Bern. 2005. 386 s.